

Відгук

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Никифорака Михайла Васильовича на дисертацію Долинської Марії Степанівни “Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні”, подану до захисту у спеціалізованій вченій раді Д 35. 051. 03 Львівського національного університету імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень.

Актуальність теми дослідження . Більше 20 років тому в одному австрійському виданні XIX ст. я зустрів фразу : “якщо адвокати розглядаються лише як юристи, то нотаріуси – ще й як юристи”. Фраза сподобалась як вдале , нестандартне формулювання. Але тільки значно пізніше я зрозумів , наскільки глибинним було це спостереження, наскільки професія нотаріуса об’єднує риси різних юридичних професій, складаючи в інтегрованому цілому ту специфічну діяльність , яка називається нотаріальною.

При здійсненні нотаріальної дії нотаріус повинен в рівній мірі враховувати всі сторони угоди, фактично являючись повіреним всіх сторін, що ріднить його з адвокатом. При дослідженні всього матеріалу і документів, представлених для здійснення нотаріальної дії, нотаріус повинен детально розібратися в обставинах справи, намагаючись зрозуміти мотиви дій її учасників, що зближує його із слідчим. Важлива функція нотаріуса – попередження цивільних правопорушень і спорів у судах , схилення сторін до угоди, що зближує професію нотаріуса із професією судді. Нотаріальні акти набирають законної сили негайно і підлягають добровільному виконанню самими сторонами угоди. В разі виникнення спору його вирішення і майбутнє виконання судового рішення в значній мірі залежить від того, як нотаріус

допоміг сторонам сформулювати його умови. Крім цього ряд нотаріальних актів мають виконавчу силу, наприклад, угоди про сплату аліментів. Все це зближує професію нотаріуса з професією судового пристава –виконавця. Таким чином нотаріальна діяльність генетично увібрала в себе риси, властиві й іншим юридичним професіям. Саме цим особливо обумовлюється актуальність теми дослідження М.С. Долинської, оскільки законодавче відображення такого генетичного коду нотаріальної діяльності - завдання не просте для всіх часів і народів, в т.ч. і для України, нотаріат якої з березня 2013 р. формально став саморегульованим і самоврядним (на першому установчому з'їзді нотаріусів була утворена Нотаріальна палата України). Ретроспективний аналіз досвіду законодавчих спроб вирішити це непросте завдання теж актуальний, хоча абсолютно позитивного досвіду не так вже й багато, як вітчизняного, так і зарубіжного. Можна погодитися із дисертанткою, що в Україні досі «немає наукових праць, в яких було б узагальнено історію законодавчого регулювання нотаріальної діяльності», а це теж підтверджує актуальність її дослідження.

Достовірність отриманих результатів, на нашу думку, зумовлена насамперед опорою на обширну документальну базу. В першу чергу це стосується чотирьох десятків архівних справ із фондів Центрального державного історичного архіву України у Львові та Львівського обласного державного архіву, документальні дані з яких введені до наукового обігу особисто дисертанткою. В дисертації також використано опубліковані збірники документів про нотаріальну діяльність в Україні, матеріали періодики, статистики. Особливу, очевидно, найважливішу роль у виконанні завдань дослідження відіграло вивчення правових пам'яток різних епох, присвячених нотаріату.

Безперечною позитивною рисою роботи є загалом добре знання історіографії проблеми, критичне використання наукових здобутків як вітчизняних, так і зарубіжних правознавців. Формальним підтвердженням цього є 658 найменувань бібліографії.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечило також володіння здобувачкою сучасним інструментарієм історико-правової науки. Методологічну основу дослідження склали філософські, загальнонаукові та соціально-юридичні методи дослідження

Дисертанткою чітко визначені вузлові аспекти дослідження, його мету і завдання, об'єкт і предмет. Не викликає заперечень структура дисертації, яка включає в себе вступ, п'ять розділів, розділених на 14 підрозділів, висновки і список використаних джерел. Аналіз змісту розділів і висновків дисертації дозволяє зробити висновок, що мета і завдання дисертації реалізовані.

Оцінюючи наукову новизну одержаних результатів дослідження, слід зазначити, що вона визначається насамперед тим, що дисертація справді є першим в Україні системним історико-науковим дослідженням еволюції законодавства про нотаріальну діяльність на Україні.

Серед висновків, які дисертантка вважає найважливішими, заслуговують на увагу періодизація розвитку правового регулювання нотаріату в Україні, виокремлення історичних типів нотаріату на українських землях, аналіз особливостей процесу професіоналізації нотаріальної діяльності, виділення основних факторів розвитку інституту нотаріату та його правового регулювання.

Вартий підтримки авторський доктринальний підхід до аналізу історіографії розвитку законодавства про нотаріальну діяльність «як окремого тематичного напрямку історико-правової науки».

Аргументовано визначені найістотніші фактори, які вплинули на розвиток нотаріату та законодавства про нього: рецепція римського права, становлення правової держави, розвиток приватного і публічного права.

До позитивних рис дисертаційного дослідження варто віднести також висловлені в ньому авторські пропозиції щодо вдосконалення українського

законодавства про нотаріат. В основному вони конструктивні і достатньо обґрунтовані.

Наукове значення результатів дослідження полягає в тому, що воно розв'язує актуальне для вітчизняної історико-правової науки завдання: розкриває історичний процес еволюції законодавства про нотаріат в Україні.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для подальших наукових розробок про нотаріальну діяльність в Україні, для викладання історії держави і права України, спеціальних навчальних курсів про нотаріат, цивільного права.

Щодо **апробації дисертації**, то її основні результати обговорені і схвалені на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ. Вони відображені в індивідуальній монографії, 47 статтях у фахових виданнях України, 12 публікаціях у зарубіжних наукових виданнях та 36 тезах доповідей і повідомлень на наукових та науково – практичних конференціях.

Автореферат дисертації адекватно відображає структуру, основні положення та висновки дослідження.

Дисертація написана літературною українською мовою, у науковому літературному стилі.

Зміст дисертації повністю повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.01, з якої вона подана до захисту.

Разом з тим, дисертаційне дослідження М. С. Долинської містить, на наш погляд, ряд спірних, дискусійних положень, оцінок та висновків, окремих неточностей, викликає низку роздумів.

1. Впадає у вічі деяка невідповідність між темою дисертації, визначеним предметом дослідження та назвами чотирьох з п'яти розділів. Темою

передбачено дослідження еволюції законодавства, у назвах розділів йдеться про правове регулювання(це стосується і назв більшості підрозділів). Немає потреби сперечатися, що законодавче регулювання і правове регулювання – це не одне й те ж.

2. Не позбавлене тавтології формулювання назви розділу III (« **Правові засади становлення нотаріату та правового регулювання** нотаріальної діяльності на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.») Ще більше недорозуміння викликає формулювання назви підрозділу 4.2 «Розвиток правового та встановлення законодавчого регулювання на українських землях протягом 1944-1990 років.» Маю на увазі як відсутність розмежування «правового» і «законодавчого», так і незрозумілість словосполучення «на українських землях» в контексті визначеного історичного періоду.

3. Загальна «болячка» історико-правових досліджень нотаріальної діяльності, - деяка «розмитість» визначення їх хронологічних рамок. Передісторія видається за історію, прототипи за реальність. Не позбавлена цього і дисертація, яка захищається сьогодні . Ніхто, ніде і ніколи не зможе заперечити, що сучасний нотаріат (і сучасне законодавство про нього) - це продукт XIX ст. Його історія почалася із знаменитого французького закону 25 вантоза XI року, яким була створена модель латинського нотаріату (в дисертації він, правда, згадується як закон про нотаріат від 16 березня 1803 року). Таких констант в дисертації нема.

Але узагальнені застереження, на наш погляд, заслуговували уваги автора. Вони просто необхідні для обґрунтованої , кваліфікованої періодизації хронології досліджуваного процесу .

20-21 жовтня 2000 р. у Чернівцях відбулась міжнародна науково-практична конференція « 150 років нотаріату на Буковині», в роботі якої взяли участь представники міністерств юстиції і нотаріуси – практики України , Австрії, Польщі, Румунії та Молдови, які повністю погодились із такою аргументацією.

4. Жаль, що в структурі першого розділу відсутній підрозділ « Джерела дослідження». У вступі джерелам відведено чотири рядочки. Для докторської дисертації, на нашу думку, цього малувато.

5. Викликає сумнів коректність словосполучення « **нотаріальні суспільні відносини**». Тоді можна говорити і про адвокатські, прокурорські, поліцейські і т. д. суспільні відносини. Ряд безкінечний і безпредметний.

6. Навряд чи автор всерйоз задумувала «**переосмислити теоретичні і методологічні засади, світоглядні основи процесу еволюції законодавства про нотаріальну діяльність**». Бо жодна сучасна доктрина історії держави і права цього не вимагає. У всякому разі мені про це невідомо.

7. В якості епілогу до підрозділу 5.1 сказано: « Варто зауважити, що кількісний склад нотаріату України почав зростати, причому за рахунок приватних нотаріусів, тому **вочевидь назріла необхідність проведення нової нотаріальної реформації**». Як це розуміти? Що вже забагато нотаріусів?

В Україні 6,6 тис. нотаріусів. З них державних нотаріусів лише 7 %. Наказом міністра юстиції України від 3 травня 2007 року (Олександра Лавриновича) гранична чисельність приватних нотаріусів була збільшена із 3, 5 тис. до 38, 5 тис. Наказ було видано з метою реалізації права на доступ до професії нотаріуса, а також для протидії корупції при реєстрації нотаріальної діяльності. Що треба реформувати?

8. Влітку 2016 року атака хакерів на два дні паралізувала роботу всіх нотаріусів України. Передусім був атакований центр сертифікації ключів органів юстиції. Обладнання центру не змогло справитися з навантаженням і робота системи зупинилася. Експерти впевнені, що такі атаки будуть посилюватися. Крім того, існує ризик, що в ході таких атак зловмисники можуть переписати інформацію про власників квартир і компаній, а ті не одразу про це дізнаються. Як захищатися нотаріусам ?!

9. В Україні процвітає, за оцінками експертів, каста « чорних нотаріусів», яких аферисти спеціально готують ледь не із студентських років. Наприклад, широко відоме прізвище нотаріуса О. Перевертуна. Як захищатися від таких нотаріусів?

10. У авторефераті відзначено, що Закон України « Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року « підняв на більш високий щабель престиж професії нотаріуса, що спричинило появу більшої кількості чоловіків серед нотаріусів». На жаль, в тексті дисертації достатніх аргументів на користь такого висновку нема. Шкода. За мужиків образливо. Могла б бути гарна ілюстрація на тему маскулізму.

Висновок:

Висловлені зауваження мають в основному рекомендаційний характер і не применшують значимості рецензованого дослідження. Дисертація «Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні» відповідає чиним вимогам, а її автор - Долинська Марія Степанівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри філософії та теорії права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
доктор юридичних наук, професор**

М. В. Никифорак

Підпис *М. В. Никифорак*
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
1.4
04

